

EŞKİYALAR, KABADAYILAR, KÜLHANBEYİLER VE SİLAH TOPLAMA

Yrd. Doç. Dr. Serdar Öztürk (Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo,
Televizyon ve Sinema Bölümü Öğretim Üyesi)

Bilgi ve Bellek , S. 5, ss. 136-159.

Özet

Siyasal iktidarın, yönettiği nesnelere üzerinde iktidarını kurabilme ve genişletebilme yollarından birisi silah toplamaktır. Siyasal iktidarın yönettiği nesnelere üzerinde otoritesini kurmasını sınırlayan aracı unsurlar bu noktada önem kazanır. Eğer halk üzerinde iktidarın kurulması, yaygınlaştırılması ve sağlamlaştırılması isteniliyorsa, öncelikle bu unsurlar üzerinde denetimin kurulması gerekir. Denetim kurmanın en önemli yollarından birisi onların ellerindeki silahların toplanmasıdır. Bu makale, cumhuriyetin ilk yıllarında devletin, literatürde, basında ve mevzuatta “kabadayı, külhanbeyi ve eşkıya” olarak geçen bu unsurlardan silah toplama girişimlerini konu almaktadır.

Anahtar Sözcükler: eşkıya, kabadayı, silah toplama, kahvehane, siyasal iktidar

Giriş

Weber’e göre devletin diğer iktidar birimlerinden en önemli farkı, belirli bir bölge sınırları içinde “meşru fiziksel güç kullanımı tekeli” kendi elinde bulundurmasından kaynaklanır. Devlet, bu bakışa göre “egemenliği örgütleyen zorlayıcı bir kurumdur.”¹ Bu kurum, kendi sınırları dahilinde yaşayan insanları kurallara uymaya zorlamak ve yasal düzeni sağlamak için “şiddet araçları” tekeli elinde bulundurur.² Dolayısıyla günümüzde de halen geçerliliğini yitirmemiş bu devlet tanımının en öne çıkan özelliklerinden birisi olan meşru şiddet tekelinin sadece devlette toplanması gerçeği, bu tekel kurmaya olanak verecek silahların da tek elde, yani devletin elinde bulunmasını zorunlu kılar.

Devletle ilgili böyle bir tanımın izinden gidilecek olursa, devlet sınırları içinde yaşayan bireylerin, ancak tabii olduğu devletin yetkisi ve izni dahilinde silah temin edebilecekleri, devletin kendisi açısından zorunlu gördüğü her an ve her durumda bu izin ve yetkiyi geri alabilme sonucunun ortaya çıkacağı aşikardır. Daha açık bir

¹ Joel S. Migdal, *State in Society*, Cambridge, 2001, s. 13.

² *A.g.e.*, s. 14-5.

anlatımla devlet, bizzat devlet olmasının gereği, ülke sınırları içinde silahları kendi bünyesinde merkezileştirme hakkına sahiptir. Tanımın getirdiği bir başka sonuç, silah toplama eylemini devletin inşa süreçlerinden birisi olarak değerlendirmenin mümkün olabileceğidir. Şiddet araçlarının, hangi gerekçelerle olursa olsun –devletin kamu düzenini sağlama, yönetilen nesnelere üzerinde gücünü gösterme ve hissettirme, kendi otoritesini merkezileştirme gibi- çevreden merkeze yönelik akışı, modern nitelikli bir devletin oluşumuna ve gelişimine katkı yapar.

Silah toplama gibi bir eylemin iki tarafı vardır: Silah toplama çabasında olan siyasal otorite olarak devlet ile ellerinde bulundurdukları silahlar nedeniyle devletin şiddet tekeli her an tehlikeye sokabilme ihtimali olan toplum kesimleri.³ Dolayısıyla bir devletin, ellerinde silah bulunmasını istemediği ve bu nedenle onlar üzerinde silah toplama mücadelesine giriştiği toplum kesimleri, silah toplama konulu bir araştırma için ister istemez incelenmesi gereken bir kategori haline gelir. Devletin, silah toplama bağlamında mücadeleye giriştiği bu toplum kesimleri, aşağıda görüleceği gibi yasal mevzuatta, basında ve konuyla ilgili literatürde genellikle üç başlık altında ele alınmıştır: eşkıya, kabadayı, külhanbeyi.

Bu makalenin konusu, cumhuriyetin ilk yıllarında devletin oluşum, gelişim ve kendisini konsolide etme sürecinde, kamu düzenini sağlama mücadelesi bağlamında giriştiği silah toplama girişimlerinin seyri ve bazı dönüm noktaları üzerinedir. Çalışma, bunu, silah toplama eyleminin başlıca hedefleri olan yukarıda belirtilen unsurların –eşkıya, kabadayı, külhanbeyi-, Osmanlı'dan başlayan gelişimlerini ihmal etmeden ve onlar üzerine literatürdeki bilgi birikimini ortaya koyarak incelemektedir. Silah toplama üzerine cumhuriyetin ilk yıllarına yoğunlaşan çalışma, bu dönemde devletin silah toplamaya çalıştığı toplum kesimlerinin özelliklerini anlamak açısından değişik kaynaklarda geçen ve birincil kaynaklardan bunlara eklenecek yeni verilerle eşkıyalık, kabadayılık ve külhanbeyilik üzerine olan görüşleri ortaya koymaktadır. Çalışmada silah toplama olgusunun anılan bu aracı unsurlarla birlikte ele alınmasının gerekli olduğu düşünülmektedir, çünkü aşağıda görüleceği üzere, silah toplama girişimleri ile eşkıyalık, kabadayılık ve külhanbeyilik arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Eşkıyalık, kabadayılık ve külhanbeyilik eksenli olayların artması devletin silah toplamaya yönelik girişimlerinde artışa yol açmıştır.

---

³ Ancak, bu makalenin asıl konusu ve ilgisi olmamakla birlikte, devleti ve toplumu birbirinden tamamen kopuk, birbirine zorunlu olarak karşıt iki kutup olarak ele almanın bu çalışmada benimsenen bir yaklaşım olmadığını da belirtmek gerekir. Siyaset bilimi literatüründe devlet ve toplum kavramına ilişkin bu nitelikli tartışmalar için bkz. Migdal, *a.g.e*; Edward Shils, *Center and Periphery: Essays in Macrosociology*, Chicago, 1975; *The Constitution of Society*, Chicago, 1972.

Eşkialar, Kabadaylar ve Külhanbeyiler

Eşkialık üzerine iki farklı bakış söz konusudur. İlki, eşkialığı romantik bir kucaklamayı içerecek denli geniş bir kabulle karşılar, ikincisi eşkialıları siyasal iktidardan ziyade halkla çatışan unsurlar olarak görür ve bu çerçevede eşkialığı olumsuz. Eşkialık yorumunu direnişle ilişkilendiren birinci yoruma göre eşkialar, güçlülere karşı zayıfların safında yer almaktadırlar. Bu anlayış, Yetkin⁴, Beşikçi⁵, Hobsbawm⁶ tarafından savunulur. Ancak Hobsbawm eşkialığın aynı zamanda halka zarar verici yönü olabileceğini kabul ederek, gangster çeteleri, uyuşturucu ve kara para trafiği gibi illegal faaliyetlerde bulunanları, görece daha olumlu gördüğü “sosyal eşkialık”tan ayırır. Sosyal eşkialık, ona göre, üç ana sınıf altında incelenebilir: “erdemli soyguncu” (Robin Hood veya her ne kadar Hobsbawm değinirse de bizde Köroğlu örneği...gibi), “ilkel direnişçi, gerilla birimi ya da haiduk” (Macarca “haydut”) ve “büyük ihtimalle terör estiren, öç alanlar”.⁷ Yazarın *Haydutlar* isimli eserinde, sosyal eşkialığın bu üç ana kategorisi arasında da belirli ayrımlar görülür. Sözelimi, “erdemli soyguncular” ve “ilkel direnişçiler”, “terör estirenlere” göre daha olumlu bir anlatımla sunulur.⁸ Beşikçi ise Doğu Anadolu örneğinden gittiği çalışmasında, eşkialığı “ağalığın, baskıcı rolüne karşı ortaya çıkan bir direnme şekli” olarak kabul eder.⁹ Eşkialık, yazara göre, “halka karşı değil”, “halkı ezen ağalara ve her zaman ağalarla işbirliği yapmış ve onun çıkarlarını korumuş olan devlet bürokrasisine karşı” olmuştur.¹⁰

Eşkialığı, haksızlığa karşı direnişten ziyade, halkı ezme ve basit çıkarlar bağlamında bir pratik olarak gören yorumun en önde gelen taraftarı Barkey’dir. Barkey, Osmanlı İmparatorluğu’ndaki eşkialık üzerine olan çalışmasında eşkialığın ekonomik koşullar ve devlet şiddetinden ziyade devletin merkezileşmesinin bir yan ürün olarak ortaya çıktığını, eşkiaların asıl olarak köylüyü ezdiğini belirterek bu nedenlerle diğer pek çok yazara göre eşkialığa karşı daha az romantik bakış beslediğini vurgular.¹¹ Bu yorumun taraftarları arasında eşkiaların zaman zaman köylülere karşı iktidar sahipleriyle işbirliğine girdiklerini ve halkı soydukları biçiminde Barkey’in yorumuna katıldığına bildiren Ergut da yer alır.¹² Eşkialık konusunda ayrıntılı tarihsel inceleme ve kavramsal çerçeve koymamakla birlikte, Boran’ın bir çalışmasında¹³ ve Tahir’in tarihsel romanlarında¹⁴ benzer bakışın izlerine rastlanabilir. Behice Boran’ın Batı Anadolu köylerinde yaptığı

⁴ Sabri Yetkin, *Ege’de Eşkialar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1996.

⁵ İsmail Beşikçi, *Doğu Anadolu’nun Düzeni*, E Yayınları, İstanbul, 1969.

⁶ Eric Hobsbawm, *Haydutlar*, Telos Yayıncılık, İstanbul, 1990.

⁷ *A.g.e.*, s. 12.

⁸ *A.g.e.*

⁹ Beşikçi, *Doğu Anadolu’nun...*, s. 26.

¹⁰ *A.g.e.*, s. 100.

¹¹ Karen Barkey, *Bandits and Bureaucrats*, Cornell University Press, Ithaca, 1994, s. 20-1.

¹² Ferdan Ergut, *Modern Devlet ve Polis*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 91-2.

¹³ Behice Boran, *ToplumsalYapı Araştırmaları*, Sarmal Yayınevi, İstanbul, özgün baskı 1945.

¹⁴ Kemal Tahir, *Rahmet Yolları Kesti*, Bilgi Yayınları, 2. Basım, Ankara, 1970; *Yorgun Savaşçı*, Tekin Yayınevi, 15. Basım, İstanbul, 1997.

araştırmaya göre köylüler, Cumhuriyet yönetimine kadar eşkıyalığın köylerin “baş belası” olduklarını belirtmişlerdir.¹⁵ Öyle ki Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı idari yetersizlik ve çalkantılar arasında sayıları artan eşkıyaların köy baskınlarına karşı köylüler, kendi güvenliklerini kendileri sağlamak zorunda kalıyorlardı. Köylüler, köyün etrafından siper kazarak sıra ile nöbet beklerlerdi.¹⁶ Köylülerin eşkıyalara karşı bu şekilde bir mücadele geliştirmesi boşuna değildi, çünkü Barkey'in de vurguladığı üzere her ne kadar kökenleri köylü olsa bile eşkıyalar, bir süre sonra köylülere ihanet eden kişilikler haline gelebiliyor, köylere baskınlar yapabiliyor ve köylerde mezalim derecesine varan suçlar işleyebiliyorlardı.¹⁷ Öte yandan Doğu Anadolu bağlamında eşkıyalığa olumlu nitelikler atfettiğini belirttiğimiz Beşikçi de bazı durumlarda eşkıyaların köylülere karşı güç kullanabileceklerini kabul eder. Yazar, olumsuz olarak gördüğü bu eşkıyaların, daha çok “ağalar arasındaki bitmeyen güç mücadelesinin ürünü” olarak ortaya çıktıklarını ve genellikle bir başka ağanın adamlarını “taciz etmek için dağa” çıktıklarına inandığını¹⁸ belirtse bile eşkıyalığın olumsuz yönlerine de sahip olabildiğini kabul etmekten geri durmaz.

Eşkıyalığın nedenlerine ilişkin bakışları ise üç başlık altında toplayabiliriz.

İlki, eşkıyalığı öznel bir olgu olarak değil; daha çok devletin toplumsal ve ekonomik çöküşünün beraberinde ortaya çıkan nesnel bir kategori olarak ele alır. Eşkıyalık bu bakışta, içinde bulunulan koşullarla açıklanır ve Hobsbawm'ın genelleştirmesiyle ifade edersek, toplumsal ve ekonomik koşulların kötüye gittiği anlarda eşkıyaların sayılarında ve eşkıyalık olaylarında artış gözlenir.¹⁹ Yine, idari yetersizlik ve karışıklık eşkıyaların işlerini kolaylaştırırken, tersi eşkıyalığın azalmasında etkili olmaktadır.²⁰

Türkiye bağlamında değerlendirildiğinde Hobsbawm'ın bu genellemelerinin tarihsel karşılıklarını görebiliriz. Osmanlı döneminde toplumsal ve ekonomik çöküşün sonucu olarak ortaya çıkmaya başlayan, daha sonra gittikçe yayılan ve gelenekselleşen eşkıyalık, I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında gittikçe büyümüşü. Silah altındayken iyi-kötü beslenebilen onbinlerce asker terhis edilip kendi yerleşim yerlerine döndüklerinde çiftini, çubuğunu dağılmış, düzenini bozulmuş bulmuş ve geçinmek için silahını kapıp eşkıyalığa çıkmaktan başka çıkar yol bulamamıştı.²¹ Kemal Tahir, *Yorgun Savaşçı*'da I. Dünya Savaşı sonrasında eşkıyaların hem sayılarının artışında, hem de coğrafi alan olarak etkinlik sahalarının

¹⁵ Boran, *Toplumsal Yapı...*, s. 36.

¹⁶ *A.g.e.*, s. 46.

¹⁷ Barkey, *Bandits...*

¹⁸ Beşikçi, *Doğu Anadolu'nun...*, s. 101.

¹⁹ Hobsbawm, *Haydutlar*, s. 11.

²⁰ *A.g.e.*, s. 12.

²¹ İlhan Başgöz ve Howard Wilson, *Türkiye Cumhuriyetinde Milli Eğitim ve Atatürk*, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, 1969, s. 54.

genişlemesinde bu savaşın halk üzerinde yarattığı bıkkınlığı ve sonrasında düşman, özellikle Yunan işgallerini gösterir.²²

Türkiye'nin son iki yüzyıllık tarihine yoğunlaşan kapsamlı eserinde Bernard Lewis ise eşkıyalıkla ilgili halk hikayelerinin ortaya çıkışının somut nesnel koşullarını vurgular. Lewis'e göre halk hikayeleri halkın yaşam koşullarının ürünü olarak belirmiştir. *Köroğlu* hikayesi, ona göre, imparatorluğun on dokuzuncu yüzyılda köyleri kontrol altına yeni çıkan toprak sahibi sınıflara karşı mücadeleyi temsil etmektedir. Yeni ortaya çıkan toprak sahipleriyle birlikte durumları gittikçe bozulan köylüler, hiçbir hakka sahip olmayan kiralık işçi veya yarıcı durumuna düştü. Bu, ondokuzuncu yüzyıl Türk halk edebiyatına ve yirminci yüzyıldaki hikayelere yansdı. Yoksul ve mutsuz köylü ile ona egemen olan ve onu sömüren toprak ağaları arasındaki şiddetli mücadele, köylünün tek savunucusunun eşkıya olmasına yol açtı. Bernard Lewis'in deyişiyle, "Bu gibi Anadolu Robin Hood'ları hakkında pek çok masallar vardır; bunların prototipi ünlü Köroğlu'dur, ki onun Nottinghamm Şefi de Bolu Beyi'dir".²³ Pertev Naili Boratav ise daha 1931 tarihli *Köroğlu* isimli çalışmasında, Köroğlu'nun 16. yüzyılda yaşayan bir Celali olabileceğini belirtir. Boratav, eşkıyalık olgusunu İmparatorluğun içinde bulunduğu toplumsal ve ekonomik çöküşle açıklar.²⁴

Barkey ise eşkıyalığın ortaya çıkışını farklı bir nedene bağlı bağlar. Yazara göre eşkıyalık ekonomik koşulların bozulması ve devlet şiddetinden ziyade, devletin merkezileşmesinin bir yan ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Eşkıyalar, devletin merkezileşmesine tepki olarak köylüler içinden çıkan, daha sonra giderek köylülükten uzaklaşan, devletle pazarlığa girişen ve sonunda genellikle köylülere baskı yapan kişilerdir.²⁵ Ne var ki Barkey'in, başka bir yerde ve Celali isyanlarıyla ilgili olarak belirttiği ekonomik durgunluk ve devletin paralı asker kullanmaya başlamasının eşkıyalığın ortaya çıkışında etkin olduğuna ilişkin savı²⁶ ekonomik koşulları yine de dikkate aldığını gösterir. Anlaşıldığına göre yazar, eşkıyalığın doğuşunda ve yayılmasında ekonomik koşulları, siyasal gelişmelerin görece daha gerisinde görmektedir.

Görüldüğü gibi eşkıyalığın nedenlerini devletin idari yetersizliği, halka yönelik şiddetinin artışı ve halkın ekonomik durumunun bozulmasına bağlayan birinci yorum ile Barkey'in savunduğu devletin merkezileşmesine bağlayan ikinci yorum arasında bazı farklar bulunsa bile, sonuçta iki anlayış da bu olguyu içinde bulunulan nesnel koşullara bağlama noktasında birleşmektedir.

²² Kemal Tahir, *Yorgun...*

²³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993, s. 444.

²⁴ Pertev Naili Boratav, *Köroğlu*, İstanbul, 1931.

²⁵ Barkey, *Bandits...*, s. 20-1.

²⁶ *A.g.e.*, s. 148-151.

Eşkıyalığı içinde bulunulan koşullardan ziyade kuşaktan kuşağa aktarılan bir “gelenek” gibi gören anlayış ise, *bu iki yorumdan temelden farklıdır*. Eşkıyalığın ortaya çıkış ve yayılma nedenlerini nesnel koşullardan ziyade *öznel koşullar* sonucuna bağlayan bu literatürde eşkıyalık, külhanbeylik ve kabadayılık kavramları bazen iç içe girer. Örneğin, eşkıyalığı gelenek gibi öznel bir unsurla açıklayan bir görüşe göre eşkıyalık ve külhanbeylik “doğrudan doğruya devlete ve içtimai nizama karşı ferdi zümrevi bir isyan ifadesi ve bu ifadenin çerçevelediği zorbalık tavrıdır.” Bu görüş, külhanbeyliğin “Yeniçeriliğin tefessüh (bozulma) ve tereddidi (yozlaşması) üzerine” ortaya çıktığını, Yeniçeri ocağı kapatıldığında, “aynı ruh[un], kendisini korumak ve yeni tecelli zeminini kurmak insiyakiyle (güdüleriyle) halk kitleleri içine sığınmış ve ortadan (sivil) bir kılığa bürülü olarak sızmaya” başladığını savunur.²⁷

Külhanbeyliğin kökenini yeniçeriliğe dayayan bu görüşe karşın, *Meydan-Larousse*'de külhanbeyliğin çok daha eskilere, hatta, söylenti dahi olsa, Gazneli Mahmut dönemine kadar gittiğine dair bilgi bulunur. Kesin olan ise, İstanbul'un fethinden sonra açılan ilk hamam olan Gedikaşa hamamıyla külhanbeylik olgusunun doğuşu arasındaki bir ilişkinin olmasıdır. Burasını ısıtmak için ateş yakılan külhan bölümü bir çok kişiyi barındırmaya elverişlidir. Yatacak yeri olmayanlar için genellikle kış aylarını burada geçiren kişilere külhanbeyi denilmiştir. Zamanla öteki hamamların külhanları da, “başıboş” kimselere sığınak olmuştur. Önceleri lonca gibi örgütlenmiş bir çeşitli dilenciler topluluğu olan külhanbeyilik, daha sonraları esnaf malını yağma etme ve haraç alma nitelikli bir “zorbalığa” dönüşmüştür. Zabıta, Tanzimat'tan önce bu nedenle külhanbeyilikle yoğun bir mücadeleye girişmiştir.²⁸

Ancak yeniçerilik kaldırılınca kadar, hatta kaldırıldıktan sonra bile, külhanbeyiliğe karşı yürütülen tam başarıya ulaşamamıştır. *İstanbul Ansiklopedisi*'nde belirtildiğine göre, külhanbey tipi, yeniçeriliğin ortadan kaldırılmasından sonra ortaya çıkan tulumbacı örgütlenmesine geçmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın 1826'da II. Mahmud tarafından kaldırılmasından sonra bu zümreye bağlı kahvehane kültürünü tulumbacı teşkilatı miras almış ve II. Meşrutiyet yıllarına kadar yaşatmıştır. Buna göre, tulumbacılık da aslında bir yeniçeri mesleğidir. Acemi Ocağı'na bağlı bir teşkilatken 1826'da dağıtılan bu teşkilatin yerine “mahalle tulumbacılığı” kurulmuştur. İstanbul tulumbacıları, tıpkı yeniçeriler gibi, başlangıçta bekar oldukları ve “şehrin belli kesimlerinde kendilerine ayrılmış bekar odalarında” kaldıkları için, yaygın ölçekte bir mahalle örgütlenmeye girişmemişlerdi. Ancak, bu

²⁷ Necip Fazıl Kısakürek, *İdeolocya Örgüsü*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1994, s. 297.

²⁸ *Meydan-Larousse*, külhanbeyilik maddesi, Meydan Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 720-1.

gevşek örgütlenmenin yangınları önlemede yetersizlikleri görüldüğünden, daha sonra “her mahallede tulumbacı takımları kurulmuş ve bunu da mahalle ölçeğinde yaygınlaşan tulumbacı kahvehaneleri izlemiştir.” Mahalle tulumbacılığı Abdülaziz döneminde (1861-1876) “altın çağını” yaşamıştır. Mahalle tulumbacılığı, aynı zamanda, “yeniçeri kahvehanelerinin toplumsal tabanını meydana getiren asker-esnaf insan tipinin yerine külhanbey-kabadayı tipini yaratmıştır. Mahalle tulumbacı ocakları şeklindeki bu örgütlenme, İsmail Hakkı Uzunçarşılı’ya göre, Cumhuriyetin ilanına kadar varlığını sürdürmüştür.²⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarında parti müfettişliği görevinde bulunan Hilmi Uran da eşkıyalığı bir gelenek olarak görmesine rağmen, en azından *cumhuriyet öncesi* eşkıyalığın durumu ile ilgili olarak görece daha tarafsız hatta olumlu nitelermelerde bulunur. Kabadayılık, eşkıyalık, külhanbeylik ve efelik kavramlarının iç içe girdiği ve bu unsurların her birine yönelik olumlu nitelermelerin tümü cumhuriyet öncesinde, zengin ağaların haksızlıklarının üstesinden ancak kabadayıların, efelerin, külhanbeyilerin hakkından gelebileceklerine yönelik inancın izleriyle ilişkilidir. “İstanbul evlerindeki beşiklerde çocuklar eskiden *paşa olsun yavrum*³⁰ temennisisiyle uyutulduğu gibi”, Anadolu’nun bazı bölgelerinde, anneler, “oğullarının *efe ruhlu birer şövalye*³¹” olarak yetişmesini, “onlar daha beşikte iken, temenni ederlerdi”. Bu ruh içerisinde “kabadayı tabiatlı yetişen bir delikanlı”, haksız düşündüğü bir eylemi, “hakkımı kendim alırım” diyerek, karşısındakini vurarak çözmeye çalışır ve ondan sonra “dağa çıkardı. Buraya kadar olumlu nitelermelerde bulunan Uran, konu Cumhuriyet sonrası bağlama geldiğinde, bu ruhun söndürülmesi gerektiğini savunur. Uran’a göre, hak arama mücadelesi halkın, kabadayılık ve efelik ruhuna sempati beslemesine yol açmıştı. Devlet dışı toplumsal denetim unsurları olarak bu ruhun yeni devlet tarafından yok edilmesi ve “efeliği, gençlere bir ideal olmaktan kurtarmak lazımdı.”³²

Refi’ Cevat Ulunay da *Sayılı Fırtınalar* adlı romanında kabadayılık ve külhanbeyliği “gelenek” olarak açıklar.³³ İstanbul kabadayılarının kahvehanelerde ve diğer mekanlarda kadın, onur, haraç gibi nedenlerle yaptıkları kavgaları, cinayetleri, yaralamaları anlatan Ulunay’a göre, kabadayılık ile külhanbeylik birbirinden farklıdır. Yazarın belirttiğine göre, kabadayılar, kendilerine “külhanbey” denilmesinden hoşlanmazlardı. Kabadayılık bir tür “şehir şövalyeliği”ydi. Bu şövalyeliğin kendine özgü yasaları, “raconları vardı”. Yazar, kabadayıların özelliklerini sayarken, “beydir,

²⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları: Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1984, s. 82 v.d.; 492.

³⁰ Vurgu bana ait.

³¹ Vurgu bana ait.

³² Hilmi Uran, *Hatıralarım*, Ankara, 1959, s. 48.

³³ Refi’ Cevat Ulunay, *Sayılı Fırtınalar*, Bolayır Yayınevi, İstanbul, 1973.

efendidir, ağadır”, yanında “birbirlerine hürmet ederler, bu hürmete layık olmaya çalışırlar” gibi olumlu sıfatlar kullanır.³⁴ Ulunay daha da ileri giderek kabadayılar hakkında şunları söylemekteydi:

Bu adamlar kendi terbiyelerine göre, adetleri ve ülfetleri ile koydukları kaidelere riayete mecburdurlar. Zayıfı, bilhassa ırz ehlini himaye ederler, çizdikleri yoldan ayrılmamaya dikkat ederler. Çünkü muhitlerinin onlara verdiği bazı hakları ayak altına alırlarsa şöhretlerini kaybedeceklerinden korkarlar. (...) Çoğu cahildir, fakat terbiyeli adamlardır, büyüklerin muhitinde buldukları zaman kendilerine söz düşmezse ağızlarını açmazlar.³⁵

Kabadayılık ile külhanbeyliğin birbirinden farklı olduğu İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun çıkardığı *Yeni Adam*'da da savunulur; hatta, bu iki tipin mahalle kahvehanelerinde birbirlerinden hiç hoşlanmadıkları, sık sık kavga ettikleri vurgulanır.³⁶ Külhanbey, savunuya göre, “palavracı”dır, kabadayı ise “mert”tir. Bu nedenle külhanbey, kabadayıyı “çekemez.”³⁷

Gerçekten de bu üç kavram arasında ortak yönler bulunsa bile, eşkıyalığı daha çok kıra özgü hareket olarak ele almak ve silah toplama mücadelesini bu bağlamda ele almak gerekir. Nitekim Hobsbawm da eşkıyalığın köylülükle ilişkisi üzerinde ısrarla dururken³⁸ *Meydan-Larousse*'de eşkıyalığın tanımı ve ayırıcı özelliği bu ekseninde verilir.³⁹ Bu şekildeki bir sınıflamanın bir yararı eşkıyalığı, kabadayılık ve külhanbeylikten ayırmada yapabileceği katkıdır. Kabadayılığı, Ulunay'ın yukarıdaki vurgusunda olduğu gibi, bir tür “şehir şövalyeliği” olarak görmek daha yerindedir. Kabadayılık geleneksel şehir kültürüyle daha uyumlu ve kurallarının daha belirli olmasına rağmen, külhanbeylik, bir benzetme yapmak gerekirse, şehir ve kır kültürü arasında hatları tam belirginleşmemiş ve daha yozlaşmış şehir kültürüyle uyumludur. Külhanbeylik kültürünün hatları kabadayılığa göre kaypak ve belirsizdir.

Görüldüğü gibi asıl ayırım eşkıyalık ile kabadayılık ve külhanbeylik arasındadır. Eşkıyalık ise somut toplumsal koşullarla açıklanabilir. Nitekim, köylü ayaklanmaları olarak bilinen Celali isyanları örneğinde görüldüğü gibi⁴⁰ eşkıyalık, Osmanlı İmparatorluğu'nda özellikle 16. yüzyılın sonlarından itibaren kamu düzenini en fazla tehdit eden bir unsurdur. Bu dönemlerde başlayan ekonomik durgunluk, devletin paralı asker kullanmaya başlaması eşkıyalığın ortaya çıkışında etkin olmuştur.⁴¹ Devletin yerel güvenliğin sağlanmasında valilere ihtiyaç duymasına rağmen bazen onların bizzat kendileri kamu düzenine en büyük tehlike oluşturabilmekteydiler.

³⁴ *A.g.e.*, s. 3.

³⁵ *A.g.e.*, s. 3.

³⁶ Dergideki olay, İstanbul Çamlıca'da Tophanelioğlu'nda bir mahalle kahvehanesinde olmuştur. Mahallenin kabadayılarından Mehmet ile bir külhanbeyi arasındaki kavga şöyle anlatılır: “Mahallenin kabadayılarından Mehmet vardır. Sahiden kabadayı, bir insan; aslan gibi! Mahalle kahvesinde oturuyor, arkadaşlarıyla görüşüyor. Mehmet'in bu kabadayılığını hiç çekemeyen bir külhanbeyi vardır. Külhanbeyi kabadayı tipinden apayrı bir tiptir. Bunlar daha çok palavracı insanlardır. İşte Mehmet'in kabadayılığını çekemeyen külhanbeyi de böyle, sümüklünün biridir. Günün birinde eline bir tabanca geçirmiş, Mehmet'in şanlı gururundan intikam almak sevdasına düşmüş. Sinsi sinsi gelip Tophanelioğlu'ndaki mahalle kahvesinin kapısına yaklaşmış, Mehmet'in göğsünü nişan almış. Dan! Dan! Dan! Üç el silah atılıyor. Kahve halkı ve Mehmet neye uğradıklarını anlamıyorlar. Bir aralık Mehmet yerinden fırlıyor, iki eliyle göğsünü açıp haykırıyor:

- Bu göğse silah işler mi, ulan? Külhanbeyi ne yapacağını bilmez, perişan bir halde: - Aman Allah, can kurtaran yok mu? diye kaçmaya başlıyor. Bütün kahve halkı arkasından bağırıyor: - Tüh... Tabansız herif, tüh senin kalıbına, kıyafetine!

³⁷ *Yeni Adam*, cilt 12, sayı 426, s. 1.

³⁸ Hobsbawm, *Haydutlar...*

³⁹ Nitekim *Meydan-Larousse*'de de eşkıyalık, “genellikle şehir dışında, kırlarda, dağlarda, ıssız yollarda, çete halinde faaliyet gösteren haydutların silahlı soygunu anlamına gelir.” denilmektedir. Bkz. *Meydan-Larousse*, eşkıyalık maddesi, s. 401.

⁴⁰ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası: Celalî İsyânları*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.

⁴¹ Barkey, *Bandits...*, s. 148-151.

Eyaletlerin güvenlik taleplerine devletin bulduğu çözüm ise, köylüleri silahlandırmaktı.⁴²

Eşkıyalığa yol açan gelişmeler ve sorunlar 19. yüzyılda artarak devam etti. Eşkıyalıkla baş edebilmek için ise Ergut'un "kolektif sorumluluk" olarak adlandırdığı sistem devreye sokuldu. "Kolektif sorumluluk", bir yerleşim biriminde bulunan eşkıyadan o yerleşim biriminde yaşayanların tümünü sorumlu kılmaktaydı.⁴³ Suç işleyen kişi bulunamadığında ise bütün mahalleli ve imam sorumlu tutulmaktaydı.⁴⁴

Kurtuluş Savaşı Sırasında ve Sonrasında Eşkıyalıkla Mücadele ve Silah Toplama

Bir yandan mali güçlükler, diğer yandan ülkenin çeşitli bölgelerindeki iç ayaklanmaların bastırılması zorunluluğu hükümeti, kamu düzeninin sağlanması konusunda orduya olduğu kadar, bazı eşkıyalara dayanmak zorunda bıraktı.⁴⁵ Bununla birlikte, bütün eşkıya liderleri ulusal mücadeleye katılmadı veya katılsa bile kolayca ittifak bağlarını değiştirebildi.⁴⁶

Eşkıyaların kaygan ittifak bağlarının ulusal mücadeleyi yürüten Anadolu hükümeti katında yarattığı belirsizlik ise, eşkıyalarla mücadele konusunda farklı görüşlerin ortaya atılmasına yol açtı. Bu görüşlerden birine göre, eşkıyayla mücadele etmek için halka silah dağıtılmalıydı.⁴⁷ Bunun nedeni köylerde ve yollarda güvenliğin devlet tarafından yeterince sağlanamamasıydı. Ulusal mücadelenin dış düşmana odaklandığı bir ortamda bu anlaşılabilir durumdu. Köylerde ve yollarda güvenlik yeterince sağlanamıyordu.⁴⁸ İkinci görüş, hem eşkıyalığı ortadan kaldırma ve hem de halktan silah toplama gibi çift yönlü bir stratejiydi. Eşkıyalık ortadan kaldırılsa, eşkıyalığa karşı halkın silahlandırılması gereğine ihtiyaç yoktu. Zaten istense bile halktan silahların tamamen toplanması oldukça zordu. Ergut'un TBMM Gizli Zabıt Cerideleri'nden aktardığı bilgiye göre, Karahisar-ı Şarki mebusu İsmail Şükrü Efendi'nin tahminine göre Anadolu'da bir milyon silah vardı. Aynı mebusa göre, bu silahların ancak üç bini toplanabilirdi.⁴⁹

Bu koşullarda iki yöntem denendi. Hem eşkıyalık ortadan kaldırılmaya hem de aynı bahaneyle, halktan silahlar toplanmaya çalışıldı. Eşkıyalığı ortadan kaldırmak için eşkıya grupları birbirine "kırdırıldı". Bunun dışında ulusal mücadele doğrultusunda yararlanmak için eşkıyalar örgütlendi. Eşkıyaların milis kuvvetler

---

⁴² A.g.e., s. 167.

⁴³ Ergut, *Modern Devlet...*, s. 87.

⁴⁴ Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991, s. 71.

⁴⁵ Ergut, *Modern Devlet...*, s. 302.

⁴⁶ Doğan Avcıoğlu, *Milli Kurtuluş Tarihi*, cilt 3, İstanbul Matbaası, İstanbul, 1974, s. 24; 575-584.

⁴⁷ Ergut, *Modern Devlet...*, s. 305.

⁴⁸ Uran, *Hatıralarım*, s. 46.

⁴⁹ Ergut, *Modern Devlet...*, s. 305-6.

olarak örgütlenmeleri ise bunların ellerindeki silahların ulusal mücadele doğrultusunda kullanılmaları anlamına gelmekteydi. Ortaya çıkmakta olan düzenli ordunun “çeperinde konuşlandırılan eşkıyalar” vakit geldiğinde orduya katılacaktı.⁵⁰ Halktan silah toplamak için farklı bir yöntem daha denendi. Bir köyde eşkıya bulunması veya o köyden bir eşkıyanın öldürülmesi silah toplama için bir bahane olarak kullanıldı.⁵¹

Ulusal mücadelenin kazanılmasından sonra eşkıyalarla mücadele sertleştirildi. İçişleri Bakanlığı'nın teklifiyle, daha 5 Ağustos 1923, yani Cumhuriyet ilan edilmeden önce Bakanlar Kurulu tarafından geçici olmak üzere Batı Anadolu'da sıkıyönetim ilan edildi. 18 Ekim 1923 tarihli İzale-i Şekavet Kanunu ise, İçişleri Bakanlığı tarafından “şaki” ilan edilen kişilerin teslim olmaları için kendilerine 10-30 günlük bir süre tanınmaktaydı. Süre sonunda şakilerin herkesçe öldürülmesine olanak verilmekteydi. Yasa, şakilere” yataklık edenler başka yörelere sürülmesini öngörmekte, çete arkadaşlarını ele verecek şakilere koşullu af vaat etmekteydi.⁵² Yasada eşkıya ibaresi yerine ‘şaki’ tercih edilmişti. Oldukça geniş bir listedeki suç kategorisinden birini işlemesi, birisinin ‘şaki’ olarak nitelenmesi için yeterliydi.⁵³ Yasanın 1947 yılına gelindiğinde ancak iki üç olayda uygulandığını öğrenebilmemize rağmen, bunların hangileri olduğu konusunda bilgi sahibi değiliz.⁵⁴

Cumhuriyetten Sonra Eşkıyalıkla Mücadele ve Silah Toplama

Cumhuriyetin ilanından sonra yeni devlete karşı en kapsamlı isyan hareketlerinden birisi olan 1925 yılındaki Şeyh Sait İsyanı sonrasında, merkezi Diyarbakır'da olan bir Genel Müfettişlik kuruldu. Başında Mahmut Tali Bey'in olduğu bu müfettişliğin ilk aşamada yaptığı işlerden birisi silah toplamaktı. Müfettişlik, “30.000'i mavzer olmak üzere 160.000 silah topladı.”⁵⁵ Ancak Doğu'daki halktan silah toplamak bu bölgenin ağa, şeyh gibi halk üzerinde nüfuzlu iktidar odakları yüzünden kolay olmadı. Örneğin Van ve Hakkari halkı silahlarını devlete teslim etmemek için yoğun çaba gösterdi. Hatta Mervane bölgesindeki halk, silahlarını vermemek için ayaklandılar. Ayaklanmayı bastırmak kolay olmadı.⁵⁶

Şeyh Sait İsyanı sonrasında kurulan İstiklal Mahkemeleri, eşkıyalık yapanlara idam ve ağır hapis, şehir külhanbeylerine de sürgün cezası verilmekteydi. Mahkeme Savcısı Denizli milletvekili Necip Ali Bey, külhanbeyleri konusunda kendisine yöneltilen bir soruya “bu gibilerin yok edileceğini” söyleyerek yanıt vermişti.⁵⁷

⁵⁰ A.g.e., s. 308.

⁵¹ A.g.e., s. 307.

⁵² Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar-Belgeler II (1925-1936)*, BDS Yayınları, İstanbul, 1992, s. 59.

⁵³ Bu liste şöyleydi: “Mal veya para gasbetmek, iç güvenliği bozmak veya suikast gayesiyle ev, çiftlik, ağıl, köy, değirmen gibi mahaller basmak, yakmak veya yıkmak, adam öldürmek, yollarda, kırlarda soygunculuk yapmak, adam kaldırmak gibi suçlardan birisini veya bir kaçını işlemekten dolayı mevkuf veya mahpus iken, tevkifhane veya hapisshanedan kaçarak silahlı olarak dolaşmak suretiyle güvenlik ve asayışı tek başına veyahut toplu bir halde tehdit veya ihlal” etmek Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta*, Kanaat Kitabevi, Ankara, 1947, 1039.

⁵⁴ A.g.e., s. 1040-1.

⁵⁵ Ergun Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, Milliyet Yayınları, İkinci Basım, İstanbul, 1998, s. 240.

⁵⁶ A.g.e., s. 289.

⁵⁷ A.g.e., s. 340.

Nitekim, Maraş'taki külhanbeylik, eşkıyalık olaylarına dair verilen ağır cezalar bunun yalnızca söylemde kalmadığını göstermişti.⁵⁸ İstiklal mahkemelerine, normal şartlarda büyük kentlerin sorunu olan külhanbeylik olgusunun getirilmiş olması bir "sakınca doğuruyor gibi görünse de Ergun Balcı'ya göre "olayın toplumsal önemi"nin siyasal iktidar açısından anlaşıldığını göstermesi açısından önemlidir.⁵⁹ Eşkıyalık olaylarına karşı da aynı mantıkla yaklaşıldı. *Konya İstiklal Mahkemesi*, "şekavet edenlerin" aftan yararlanamayacaklarını ilan etmişti. *Şark İstiklal Mahkemesi* Başkanı Hacim Muhittin Çarıklı'nın notlarına göre 1926 sonuna kadar 18 eşkıyalık, 8 eşkıyaya yataklık, 7 gasp ve 1 de silah saklama davasına bakmıştı.⁶⁰

Silah toplama üzerine genel ve kapsamlı düzenleme bu isyandan bir yıl sonra kabul edilen 1926 tarihli Türk Ceza Kanunu'nda yer aldı. Yasanın 265 inci maddesinde taşınması yasak olan silahlar tanımlandı. Buna göre, "askere, subaylara ve zabıta memurlarına tahsis olunmuş olan silahlar ve alelittlak harp tüfekleri ile namlusu 15 santimden uzun olan tabancalar" taşınması yasak olan silahlar arasındaydı.⁶¹

1932 yılında İçişleri Bakanlığı'nın bir genelgesiyle kapsamlı toplama kampanyalarından birisi daha gerçekleştirildi.

1932: Silah Toplama Kampanyası

1932 yılında yeni rejimin kendi polis örgütlenmesine ilişkin ilk yasası olan "Polis Teşkilatı Kanunu"nun⁶² çıkarılmasına ilişkin tartışmaların yapıldığı sıralarda İçişleri Bakanlığı tarafından kapsamlı bir silah toplama çabasına girişilmesi hazırlanan bu yasal düzenleme ile silah toplama kampanyası arasında bir ilişkinin varolduğunu akla getirir. Polislik kurumunun örgütlenmesine ilişkin yasal düzenlemeden sonra siyasal iktidar, merkezi otoritesini test edeceği en önemli çabalarından birisi olan silah toplamaya tekrar girişir.

Silah toplama etkinliğini başlatan "*Şüpheli eşhas üzerinde tutulan silahlar hakkında*" başlığını taşıyan genelge 1932 ortalarına doğru yayınlanır. "Şüpheli yerlerde", "şüpheli şahısların" sahip oldukları silahların toplanmasına yönelik bu genelgeye binaen valilikler tüm Türkiye çapında silah toplama kampanyaları başlatmışlar, bulunan silahlara ilişkin listeleri İçişleri Bakanlığı'na göndermişler, Bakanlık ise kendisine iletilen listelere istinaden bir istatistik hazırlamıştır. Dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya hazırlanan bu istatistiği Başbakanlığa iletmiştir. Şükrü Kaya tarafından gönderilen bu yazıda şöyle denilir:

---

⁵⁸ *A.g.e.*, s. 341-2.

⁵⁹ *A.g.e.*, s. 349.

⁶⁰ *A.g.e.*, s. 292-3.

⁶¹ Alyot, *Türkiye'de...*, s. 1040-1.

⁶² *A.g.e.*, s. 63.

Başvekaleti Celileye

Adamları çok olan yerlerde katil, cerh ve soygunculuk vak'alarının önüne geçilmek üzere iş güç sahibi ve *muayyen bir yeri olmayan şüpheli ve sabıkalı kimselerin arasına toplandıkları yerlerin*⁶³ ve üzerlerinin arattırılması vilayetlere yazılmış idi.

Bu tebligat üzerine araştırma sonu olarak (6) ay içinde elde edilen silahlarının adedini gösterir cetvel leffen takdim kılındı.

Zabtedilen bu silahlarla beraber sahiplerinin de Cumhuriyet Müddei Umumiliklerine teslim edildiklerini malumat olarak arzederim efendim.⁶⁴

Bulunan silahların illere göre dağılımı şöyledir:

---

⁶³ İtalik vurgu belgenin orijinalinde altı çizili olduğu için yapıldı.

⁶⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (Bundan sonra BCA diye anılacaktır), 030.10.0/54.300.1, 19/12/1932.

Tablo-1 1932 silah araştırmasında bulunan silahların dökümü

İller	Bulunan Silahlar	Eslihai harbiye	Bıçak	Kama	Saldırma	Sümgülü Baston	Kasatura	Sustalı Çakı	Av Tüfeği	Kılıç
Adana	27	-	95	51	2	-	-	-	-	-
Afyonkarahisar	26	18	60	18	4	1	-	-	-	-
Aksaray	8	-	-	10	-	-	-	-	-	-
Amasya	4	-	4	7	-	-	-	-	-	-
Ankara	39	23	80	34	-	-	-	-	6	-
Antalya	14	-	27	-	-	-	-	-	1	-
Artvin	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Aydın	11	-	24	-	-	-	-	-	-	-
Balıkesir	18	-	16	1	-	-	1	-	-	-
Bayazıt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bilecik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bolu	9	1	2	5	1	-	-	-	5	-
Burdur	18	-	5	67	-	-	-	-	-	1
Bursa	53	-	135	14	-	2	-	8	-	-
Cebelibereket	9	-	-	2	2	-	-	-	-	-
Çanakkale	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çankırı	15	1	15	-	-	-	-	-	-	-
Çorum	31	3	114	49	-	-	-	-	1	-
Denizli	47	4	36	12	-	-	-	6	10	-
Diyarbakir	16	-	11	-	-	-	-	-	-	-
Edirne	-	-	2	1	-	-	-	-	1	-
Elaziz	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Erzincan	108	3	3	4	-	-	-	-	-	-
Erzurum	2	-	-	4	-	-	-	-	-	-
Eskişehir	49	-	43	-	-	-	-	-	-	-
Gaziantep	11	3	-	41	-	-	-	-	1	-
Giresun	652	1308	241	-	-	-	-	-	-	-
Gümüşhane	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hakkari	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
İçel	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Isparta	10	2	6	3	-	-	-	1	-	-
İstanbul	71	-	179	37	-	-	1	49	-	-
İzmir	56	-	154	31	-	-	6	-	-	-
Kars	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kastamonu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kayseri	59	5	20	16	-	-	-	-	-	-
Kırklareli	3	3	-	-	-	-	-	-	-	-
Kırşehir	4	-	4	13	-	-	-	-	-	-
Kocaeli	14	-	-	2	-	-	-	-	-	-
Konya	79	-	37	110	-	-	-	-	-	-
Kütahya	4	-	18	1	-	-	-	-	-	-
Malatya	14	1	3	6	-	-	-	-	-	-
Manisa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kahramanmaraş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mardin	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Mersin	23	-	17	-	-	1	-	-	1	-
Muğla	13	2	22	5	-	-	1	2	4	-
Muş	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Niğde	33	2	-	10	-	-	-	-	-	-
Ordu	19	1	-	-	4	-	-	-	-	-
Rize	27	-	46	-	-	-	-	-	-	-
Samsun	52	23	103	-	-	-	-	-	-	-
Siirt	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Sinop	7	9	2	5	-	-	-	-	-	-
Sivas	27	1	23	-	23	-	-	-	-	-
Şebın K.Hisar	4	5	13	-	-	-	-	-	-	-
Tekirdağ	7	1	2	-	3	-	-	-	-	-
Tokat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Trabzon	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Urfa	8	2	-	4	-	-	-	-	1	-
Van	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Yozgat	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zonguldak	41	5	61	1	156	5	-	-	-	-
Toplam	1836	1427	1623	565	195	10	66	10	32	1

Belgede illere göre dağılımı sunulan silahlarda en çarpıcı sonuçlardan birisi, Karadeniz Bölgesi'nde Giresun'un bu konuda oldukça önde olduğudur. Buna karşın bir başka Karadeniz ili Trabzon'da ise hiç silah bulunmamıştır.

Ancak bu istatistiksel döküme dayanarak Trabzon'da hiç silah bulunmadığı yorumunu çıkartmak, bundan bir yıl sonra, 1933'de, Trabzon Valisi Rifat imzasıyla Dahiliye Vekaleti'ne gönderilen yazı değerlendirildiğinde mümkün değildir. Yazı, 1932'de başlayan Trabzon'daki silah arama çalışmalarından ancak 1933'de sonuç alınabildiğini ve aramaların halen devam ettiğini göstermektedir.⁶⁵ Üstelik, Valinin yazısına göre Trabzon'un merkezinde ve diğer kazalarında yaşayan insanların hemen hepsinin silaha sahip olduklarının herkesçe bilindiği belirtilmiştir. Bu bölgede silah aramanın zorluğu, köylerin dağınık olmasına ve kilometrelerce alanı işgal etmesine bağlanmıştır. Jandarmanın gücünün bu kadar geniş bir alanda silah aramaya yetmeyeceği savunulmuştur. Trabzon'da silah aramaya ilişkin yöntem, bu nedenle Vali tarafından, önce "gizlice" "ne gibi silahlar bulunduğunu" anlama, daha sonra bunları toplama olarak kararlaştırılmış ve il jandarma komutanına gerekli yetki verilmiştir. En fazla cinayetin işlendiği merkez Yumra ve Fakıbekir'in Tonya nahiyesi olmasına rağmen aramalar Of'un Rize ile hemen sınırı olan Hayrat nahiyesi bölgesindeki Kalapotamos deresi üzerindeki köylerde de yapılmıştır. Birkaç günde yapılan araştırmalarda 319 büyük harp silahı ve 187 büyük rüverver ele geçirilmiştir. Yumra ve merkezi kaza köylerinde ele geçirilen silahların sayısı ise büyük harp silahı olmak üzere 500'dür. Yine Of'un Rize ile sınır olan aralarında kan davası bulunan Kalapotamos deresi tarafındaki köylerde bir günde yapılan araştırma Rize tarafında 50 mavzer ve 100 rüverver ile Of mıntikasındaki üç köyden 43 mavzer ile 50 rüvelver bulunduğunu, Of kaymakamı Trabzon valisine telefonla bildirmiştir. Yumra ve Of'ta aramaların devam ettiğini, elde edilen sonuçların Dahiliye Vekaleti'ne bildirileceğini belirten Trabzon Valisi, Merkez ve Of kazalarından sonra Akçaabat'ın kaçakçı köyleri, Vakıkebirin Tosya nahiyesi, Sürmene ve Maçka kazalarında silah toplanacağını bildirmiştir. Dahiliye Vekaleti Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü'nden çıkan 18.4.1933 ve 214/2278 sayılı yazıyla Şükrü Kaya, kendisine gönderilen bu bilgiyi Başvekalet, Milli M. Vakaleti, Büyük Erkanı Harbiye Reisliği, Risayeti Cumhur Katibi Umumiliği, Halk Fırkası Katibi Umumiliği makamlarına iletmiştir.⁶⁶

Görüldüğü üzere 1932 genelgesiyle birlikte valilikler silah toplama üzerine yoğun bir mücadele başlatmış, bu, 1933'te de sürdürülmüş; kesici ve ateşli pek çok

⁶⁵ BCA, 030.10.0/54.360.4, 2/4/1933.

⁶⁶ Aynı belge.

silah ele geçirilmiştir. Ancak istatistik ve yazışmalar bazı sorulara yanıt vermez. Silah toplama sadece köy ve ilçeleri mi kapsamaktadır? Şehir içini de kapsıyorsa, silahlar, nelerden, nasıl, kimlerden toplanmıştır? Bu soruların kısmen de olsa yanıtlarına dönemin basınından ulaşılmaktadır.

Polis-Adliye Haberleri: Erkeklik ve Silah Toplanan Mekanlar

Son Posta ve *Akşam*'da yaptığımız inceleme 1930-1942 arasında silahların toplandığı en önemli mekanların şehirlerdeki kahvehaneler olduğunu gösterir. Kahvehanelerin silah toplanılan başlıca mekanlar olmaları boşuna değildir; çünkü toplam 168 polis-adliye haberlerinden yararlanarak hazırladığımız aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere bu mekanlardaki en küçük kavgalarda dahi sık sık silaha başvurulduğu gözükmektedir:

Tablo 2- Kahvehanelerdeki Kavga İletişiminde Kullanılan Silahlar

Kullanılan Silahların Cinsi	Sayı
Kesici Aletler ⁶⁷	95
Ateşli Silahlar ⁶⁸	47
Beden Gücü ⁶⁹	24
Kahvehane Eşyaları ⁷⁰	23
Taş	5
Toplam	194

Tabloya ve kahvehanelerdeki kavga iletişimine dair haberlere bakıldığında ilk söylenebilecek nokta, kavgalarda kesici silahlara sık başvurulmasıdır. Kavgalarda kesici silahların fazla kullanılmasının iki nedeni olabilir. İlki bu silahları temin etmenin ateşli silahları bulmaya göre daha kolay olmasıdır. İkinci neden ise ateşli silahları taşımaya göre kesici silahları taşımanın daha az risk taşımasıdır.

Tabloya ve kahvehanelerdeki kavgalara ilişkin haberlere bakıldığında söylenebilecek ikinci nokta, hemen her kavgada insanların silahlarına sarılmalarıdır. Bu durum ise pek çok kişinin yanında silah taşıdığını, kahvehanelere silahlarıyla gittiğini göstermektedir. Silah, kavgaların ayrılmaz bir parçasıdır. Bazı kavgalarda düellolar yapılarak “silah” ile “erkeklik”, “kabadayılık” veya “külhanbeylik” kamusal alanda gösteri sahasına çıkmaktadır. Bazen de silah, gösteri sahasında sadece karşısındakini “tehdit etmek”, “korkutmak” ve “yıldırma” amacıyla kullanılmaktadır.

⁶⁷ 84 bıçak, 3 çakı, 5 kama, 3 ustura.

⁶⁸ 44 tabanca, 2 mavzer, 1 av tüfeği.

⁶⁹ Yumruk, ayak kullanma...gibi.

⁷⁰ 13 sandalye, 4 sopa, 1 maşa, 2 bardak, 1 fincan, 1 kova, 1 zurna.

Polis-adliye haberlerine ilişkin vurgulanabilecek üçüncü bir nokta, haberlerde silah toplanılan mekanlar üzerine betimleyici düzeyin ötesinde bir dil kullanılmasıdır. Daha açık bir anlatımla belirtilirse, polis-adliye haberleri, aşağıda görüleceği üzere, haber-yorum karışımı bir formatta suç ve silah aleyhine, deyim yerindeyse, bir bilinç inşa etme sürecinde rol oynamışlardır.

Haberlerin ayrıntıları incelendiğinde ise şunlar söylenebilir⁷¹:

“At, avrat, silah” üçlemesinin erkeklikle eşitlenmiş bir simgesi olan silaha, yine erkeklikle eşitlenen mekan olan kahvehane gibi bir mekanda çok sık başvuruluyordu. Tehditler bile, bir kamusal mekan olan kahvehanede ve silahların gölgesinde yapılmaktaydı.⁷²

Bıçak, kahvehanelerdeki kavgalarda en fazla başvuru alan kesici bir silahtı. Tahtakale Caddesinde *Tasarruf Kahvesi*’nde tavla oynayan Niyazi ile garson arasındaki kavgada Niyazi’nin ilk başvurduğu silah yanında taşıdığı bıçağıydı. Niyazi, garsonu yaralamakta tereddüt etmemişti.⁷³ Ankara’daki durum İstanbul’dan farksızdı. Kurtuluş mahallesinde nalbant Süleyman’ın izinsiz “kama taşıdığı” gerekçesiyle polis tarafından yakalandığı⁷⁴ örnek, silah taşımanın yaygınlığını gösteren örneklerden sadece birisiydi.⁷⁵

Tehditler, genellikle “ölüm” sözcüğü ve bu sözcükten türetilmiş jargonlar kullanılarak yapılmaktaydı. Kahvehanenin ortasına ya da önüne gelen kişiler, kahvehane sahibine ya da müdavimlerine tehditler savurmaktaydılar. Şemsettin’in İstanbul’da *Ali Ekber’in Kahvesi*’ne gelip kahvehane sahibini ve garsonu ölümle tehdit etmesi ve daha sonra yakalanması bu duruma ilişkin bir örnektir.⁷⁶ Ölümle tehdit edilen bir başka kahvehane sahibi, Tophane’de kahvehane işleten Abdullah Efendi idi. Abdullah Efendi, Ahmet ve Kemal’in kendisini ve beş kardeşini ölümle tehdit ettiğini ileri sürdüğü mahkeme davasında, bu kişiler hakkında “belalı adamlar” nitelimesinde bulunmuştu. Nedeni, onların Abdullah Efendi’nin sahibi olduğu kahveye gelerek bıçak çekmeleri ve onu ölümle tehdit etmeleriydi. Ahmet ile Kemal, savunuya göre, bununla yetinmemişler, kahvehane sahibine haber gönderip onu öldürecekleri tehdidini yinelemişlerdi.⁷⁷ İstanbul’da kahveci Ramiz, sahibi olduğu kahvede, Fehmi tarafından ölümle tehdit edilmekteydi. Polis’in kahvede yakaladığı Fehmi’nin üzerinden çorabının boşluğuna kılıfıyla yerleştirilmiş bir bıçak çıkmıştı.⁷⁸ İzmir’de yeni müzayede bedesteni arkasındaki *Müfit’in Kahvesi*’ne giden Şükrü’nün

⁷¹ Bu incelemeyi yaparken, Tablo 2’yi hazırlarken yararlandığım *Akşam* ve *Son Posta* yanında *Hakimiyet-i Milliye* (1930-1934), *Vakit* (1932), *Ulus* (1934-1942) ve Ankara’da çıkan *Ankara Haftası* (1932-1934) gazetelerinden de yararlandım.

⁷² *Hakimiyet-i Milliye*’de 15 Ekim 1930 tarihli bir habere göre 1930’da SCF deneyinin yaşandığı sıralarda Buca ve Karşıya’daki kahvehanelerde SCF’ye üye kimselerin rakiplerini (CHF’lileri) kama ve bıçakla tehdit ettikleri iddia edilmiştir.

⁷³ *Ulus*, 13.8.1935.

⁷⁴ *Ulus*, 17.9.1935.

⁷⁵ Ankara’nın Kızılbey mahallesinin Kuşbaşı Sokağı’nda 14 ve 13 yaşındaki iki çocuğun kavgasında, çocuklardan birisinin ilk yaptığı şey, evlerine giderek, babasının sakladığı dolaptaki *kamayı* getirmesi ve karşısındaki rakibini yaralamasıydı (*Ankara Haftası*, 26.7.1934). Bazen de kavgalar, çocuk yaştaki gençler ile büyükler arasında olmaktadır. Kayserili birisinin “Etfaiye” (bugünkü İtfaiye Meydanı) meydanında ayakkabısını önce boyatmak istemesi, sonra bundan vazgeçmesiyle birlikte boya sandığını devirmesi üzerine patlak veren kavgadaki taraflar, 10 çocuk ile 4 Kayserili yetişkindi (*Ankara Haftası*, 26.7.1934).

⁷⁶ *Son Posta*, 13.11.1930.

⁷⁷ *Vakit*, 18.9.1932.

⁷⁸ *Akşam*, 26.2.1937.

tehdidi “Beni ortaklığa alacaksın. Almazsan fena olacak” biçiminde olmuş, kahvecinin bu tehdide kulak vermemesi üzerine, çakısını çıkartıp bacağından yaralamıştı.⁷⁹

Cinayetler, sadece kesici silahlarla değil, ateşli silahlar, özellikle tabancalarla da işlenmekteydi. İzmir-Kemalpaşa ilçesine bağlı Armutlu köyünde 1936’daki kahvehane kavgasını cinayete bitiren tabanca “borovning” markalıydı.⁸⁰

Yanında silah bulunmadığı durumlarda ise, kahvehane eşyaları silah amaçlı olarak kullanılabilmekteydi. Bir çok kahvehane kavgasında olduğu gibi, bu tür kavgalarda da “delikanlılık”, “kabadayılık”, “külhanbeylik” özellikleri öne çıkarılmaya çıkarılıyor, basit gözükken bir olay büyütülüyordu. Örneğin, İzmir Seferihisar’a bağlı Ulaş Köyü’ndeki *İzzet Ağa’nın Kahvesi*’nde Ali ile Hüseyin rakı içmeye başlamış, bir süre sonra kahvehanede çalan gramofonun durdurulmasını istemişlerdi. Bu istek, diğer müşterilerin karşı çıkmalarına rağmen yerine getirildi. Ne var ki, kabadayılardan Ali, kahveciye “*Ulan herif, al kahve parasını!*” diye bağırarak, kahvehane sahibi İzzet, müşterilerinin önünde savrulan bu sözü “tahkir” kabul etmiş ve kahvehane kavgalarının kullanılmaya hazır eşyalarından sandalyeyi onlara doğru savurmuştu. Bu durumda başvuru silah, diğer pek çok kahvehane kavgalarında olduğu gibi, ya ateşli ya da kesici silahtı. Nitekim, Ali sandalyenin kendisine fırlatılmasına yanında taşıdığı silahıyla yanıt vermiş, kahvehane sahibini ağır yaralanmıştı. Kavgada müşterilerden ikisi de hafif yaralanmıştı.⁸¹

Bazen de, bir külhanbeyin kahvehaneyi çalgılı kahvehaneye çevirmek istemesi yüzünden kavgalar çıkmaktaydı. İstanbul Akbıyık civarında yer alan *Fahri’nin Kahvesi*’nde çıkan kavga buna örnektir. Kavganın nedeni Sadullah’ın kahveye girmesinin ardından yüksek sesle şarkı söylemesi karşılığında kahvehane sahibi Fahri’den aldığı uyarıydı. Fahri, kahvesinin çalgılı nitelikli olmadığını, bu nedenle yüksek sesle müzik söylememesi gerektiğini Sadullah’a hatırlattı. Ne var ki bunu, kendisini topluluğun önünde küçük düşürme, kendisine yapılmış bir hakaret gibi algılayan Sadullah, kahvedeki sandalyeyi Fahri’ye fırlattı. Fahri ise kahvehanede böylesi olaylar için hazır bulundurduğu sivri uçlu bir eğyle Sadullah’ı yaraladı.⁸² İzmir Basmahane’deki *B. Kamil’in Kahvesi*’ndeki kavga ise, kahvehanenin kapanış saati olan gece on bire yakın, bir kabadayının kahvehaneye gelip kahve hazırlanmasını istemesi ve bu içecek eşliğinde radyoda müzik dinlemek istemesi üzerine başladı. Kahvehane sahibinin verdiği olumsuz yanıt üzerine “Azılı Bir Müşteri” olarak tanımlanan kişi, yanındaki bıçağıyla Kamil’i ağır yaraladı.⁸³

⁷⁹ *Akşam*, 27.1.1936.

⁸⁰ *Akşam*, 28.1.1936.

⁸¹ *Akşam*, 10.11.1934.

⁸² *Akşam*, 17.10.1937.

⁸³ *Akşam*, 17.4.1938.

Kahvehanelerde silahları kullananlar hakkında ‘şaki’ veya ‘eşkiya’ gibi ifadeler yerine ‘sabıkalı’, ‘şüpheli’, ‘kabadayı’ ve ‘külhanbey’ gibi ifadeler kullanılıyordu, ki bu yukarıda eşkiyalık ile kabadayılık ve külhanbeylik arasında yaptığımız ayrımlara denk düşmektedir. Kabadayılar ve külhanbeyler şehir kültürüne, ‘şaki’ veya ‘eşkiya’lar ise kırsal alana ait hareketlenmeleri anlatmaktadır. Basında ‘şaki’ veya ‘eşkiya’ tanımlaması daha çok köylerde asayiş bozan kişiler ve özellikle Doğu’daki isyanlarda yer alanlar için yapılmaktaydı. ‘Şüpheli’, ‘sabıkalı’ gibi ifadeler, şehir, kasaba gibi yerleşim birimlerinde suç etkinliğinde yer alanlar açısından kullanılmaktaydı.

Basında silah taşıma ile suç arasında ise doğrusal bir ilişki kurulmuştu. Örneğin, 1931’de *Akşam*’a yansıyan “Silah Taşıyanlar” başlıklı bir haberde, silahların fazlalığından ve en küçük bir olayda bunlara başvurulmasından yakınılmaktaydı:

Zabita geceleri şüpheli yerleri araştırıyor. Polisten izin belgesi olmadan silah taşıma yasak olmasına rağmen şehrin değişik semtlerinde sık sık vuku bulan en ufak kavgalarda bile derhal bıçaklar, tabancalar çekiliyor, en ehemmiyetsiz hadiseler bile cinayetle neticeleniyor. Bilhassa kenar mahallelerde, kahvehane ve meyhanelerde toplanan sabıkalıların hepsinin üzerinde müteaddit silahlar bulunmaktadır. Polis müdüriyeti bunun önüne geçmek üzere yeni tedbirler almıştır. Zabita, geceleri şehrin muhtelif yerlerinde ani taharriyat icrasına karar vermiştir. Polis ikinci şube kısmı ahlaki komiseri Ahmet Beyin idaresi altında sivil ve resmi polis memurlarından oluşan ekip kurulmuştur. Birçok kahve ve meyhaneye baskın yapılmış, yapılan baskınlarda birçok kimselerin üzerinde memnu tabanca ve bıçaklar bulunmuştu.⁸⁴

Gerçekte Türk Ceza Kanunu’nda taşınması yasak olan silahların hangileri olduğu belirtilmişti. Bununla birlikte özellikle 1931’den başlayarak bu konuda eylem düzeyindeki mücadelelerin hızlandırıldığı ve sertleştirildiği görülmektedir. 1932’nin başından itibaren ruhsatsız silah taşıyanları ele geçirmek ve bu silahları toplamak üzere yoğun bir faaliyet başlatıldı. Soruşturma ve arama yapmak için birisinden “şüphelenmek” yeterliydi. Tahtakale’deki “şüpheli yerlerde”, “şüpheli eşhasın” üzerlerinin aranmasıyla Hüseyin ve Ziya’da bulunan tabancalar “şüphe” üzerine yapılan aramaların sonuçlarındandı.⁸⁵ Taksim’de *Refet’in Kahvesi*’nde bulunan üç büyük bıçak, bir tabanca, çeşitli silahlara özgü fişekler bulunmuştu.⁸⁶

“En ufak bir olayın” bile cinayet ve yaralamayla sonuçlanması üzerine ‘şüpheli yerlerde’ kullanılan silahlara yönelik mücadele için polis devriyeleri oluşturulmuş ve

---

⁸⁴ *Akşam*, 19.3.1931.

⁸⁵ *Akşam*, 24.1.1932.

⁸⁶ *Akşam*, 7.2.1932.

1932 yılı Eylül ayına girildiğinde ülkenin değişik şehirlerinde ruhsatsız silahları ve bunları taşıyanları bulmaya yönelik denetimler sıkılaştırılmıştı. İlk olarak on altı kişi, kama ve büyük bıçak bulundurmaktan tutuklandı.⁸⁷ Denetimin en yoğun olduğu il, nüfusun, cinayetlerin ve kavgaların en fazla olmasıyla da diğer illerden ayrılan İstanbul'du. 1932'nin son günü, Abanoz sokağındaki bir kahvehanede yapılan araştırmada ruhsatsız bıçak ve tabancalar taşıyan dört kişinin yakalanması⁸⁸, 1933'de kahvehanelerde kontroller yapılırken, tabanca ve fişekler yanı sıra, paketlere sarılı esrarlar ele geçirilmesi⁸⁹, Küçükpazar civarındaki kahveleri kullanan üç kişinin üzerlerinde büyük bıçakların, Balat'taki bir kahvehanede birisinin üzerinde kamanın, Beyoğlu'ndaki kahvelerde ve sokaklarda dolaşan dokuz kişinin üzerlerinde kama ve tabancaların bulunması⁹⁰ yapılan denetimlerin sonuçlarına ilişkin örneklerden birkaçıdır.

1933'de şehirlerdeki silah toplama denetimleri de sıkılaştırıldı. Kahvehaneler bu denetimlerde hedef alınan yerler arasındaki öncelikli yerini korudu. Galata polis merkezinin kahvehane operasyonlarında, *Halit'in Kahvesi*'nde tezgah altında bir hançer, *Agop'un Kahvesi*'nde büyük bir kama ile Frans ve Halit isimlerindeki iki kişinin taşıdığı bıçakların ele geçirilmesi⁹¹ örnekler arasındadır. 1933'ün son ayına girildiğinde, "şüpheli ve sabıkalı kimselerin üzerlerinde taşıdıkları silahları" ele geçirmek üzere emniyet müdürlüğü tarafından oluşturulan polis gruplarının her semt ve kahvehanede araştırma yaptığı bildirilmekteydi.

Kahvehanelerdeki zabıta olaylarında kesici ve ateşli silahların kullanılması ruhsatsız silah taşınamayacağına dair 1934'te bir lahiya hazırlanmasına yol açtı. Bunda kuşkusuz, 1932'de Dahiliye Vekaleti'nce silah taşımama ve silahların toplanmasına ilişkin genelgenin uygulamada yetersiz kalmasının etkisi vardı. 1934'te Dahiliye Vekaleti'nin bu konuda lahiya hazırladığı *Akşam*'a şöyle yansdı:

Memlekette vukua gelen zabıta vakalarından ekserisinin sabıkaların üzerlerinde silah taşımalarından ileri geldiği anlaşılmıştır. Zabıta geçen sene 25258 silah ve bıçak müsadere etmiştir. Dahiliye Vekaleti bu vaziyeti nazarı dikkate alarak bir lahiya hazırlamıştır. Lahiyaya göre ruhsatnamesi olmayanlar silah taşıyamayacaklardır. Silahların halk tarafından alınıp satılması ruhsatname kaydına tabi olacaktır.

Silahçı dükkanları, silahların nevini, cinsini, çapını mahallin en büyük zabıta amirine beyanname ile bildireceklerdir. Halkın ruhsatsız olarak üzerinde silah taşıdığı

---

⁸⁷ *Akşam*, 3.9.1932.

⁸⁸ *Akşam*, 31.12.1932.

⁸⁹ *Akşam*, 4.12.1933.

⁹⁰ *Akşam*, 2.12.1932.

⁹¹ *Akşam*, 25.3.1933.

görüldüğü taktirde silah sahibi silah memnu olsun olmasın bir aydan üç aya kadar ağır hapis ve 30 liradan 100 liraya kadar para cezasına mahkum edileceklerdir.⁹²

Bu lahiyanın basına yansıdığı gün, Antalya-Fethiye'deki bir kahvehaneyi kullanan bir eşkıya, bir jandarmayı öldürmüştü. Beş altı aydan beri Fethiye'deki dağlarda "çapulculuk" yaptığı ve "en ziyade köy kızlarının ırzlarına" geçtiği bildirilen Sırrı isimdeki bu kişiyi aramakla görevli süvari jandarmalardan ikisi, Fethiye'deki kahvehanelerden birisinde su içmek için durmuşlarken, içeride "müsellah kimseler" görerek, kahvehane sahibinden bunların kim olduğunu sormuşlardı. Kahvehane sahibi gerçeği "gizlemeye çalışmasına rağmen", jandarmalar attan inerek soruşturmaya girişecekleri sırada, kahvehanedeki "şerir" ateş açarak jandarmalardan birisini öldürmüştü.⁹³ Kahvehanelerin bu tür suçlular için bir sığınma yeri olarak işlev görmesi, 1939'da Diyarbakır'dan "katil" ve "soyguncu" olarak aranan Osman'ın İstanbul'a kaçması ve orada bir kahvehanede gizlenmesi örneğinde de görülmekteydi. "Kahvede Gizlenmiş" şeklinde duyurulan haberin ayrıntılarına bakıldığında, Osman'ın, gizlendiği kahvehaneden yapılan baskınla tutuklandığı ve Diyarbakır Adliyesi'ne gönderildiği anlaşılmaktadır.⁹⁴

1934'teki lahiya bu tür olayları önlemek için çıkarılmıştı. Lahiyanın gündeme geldiği sıralarda "şüpheli yerlerde" zabıta tarafından araştırmalar yapılmakta, ani baskınlarla kahvehanelerde esrar, afyon gibi uyuşturucular yanında kesici ve ateşli silahlar ele geçirilmekteydi. "Şüpheli yer" tanımına sokulan en başta gelen mekan kahvehaneydi. Sözelimi, "Şüpheli Yerlerde Zabıtaca Yapılan Araştırmanın Neticesi" başlıklı bir haberde, polis ikinci şube memurlarının Halıcioğlu, Beyoğlu ve Büyükdere civarındaki kahvelerde esrar, afyon, esrar sigaraları yanında kahvehane müdavimleri üzerinde bıçak, kama, tabanca bulunduğu belirtilmişti.⁹⁵ Bundan iki gün sonra yine İstanbul'da, Kuruçeşme taraflarındaki kahvehanelerde yapılan araştırmalarda, sekiz kişinin üzerinde bıçak ve tabanca bulunmuş, silahlar müsadere edilmiş ve taşıyanlar mahkemeye verilmişti.⁹⁶

1934'te özellikle İstanbul eksenli ve buradaki kahvehanelere yönelik silah toplama operasyonları Haziran ayında sürdü. İstanbul'daki çeşitli polis merkezleri, gece mıntıkları dahilinde şüpheli yer ve şüpheli kişiler üzerinde araştırmalar yapmışlardı. Aynı yılın Ağustos ayı yeni denetim girişimlerini gündeme getirdi. Kahvehanelerdeki kavgalarda pek çok kimsenin yanında taşıdıkları bıçakları

---

⁹² *Akşam*, 3.4.1934.

⁹³ *Akşam*, 3.4.1934.

⁹⁴ *Akşam*, 29.5.1934.

⁹⁵ *Akşam*, 9.4.1934.

⁹⁶ *Akşam*, 11.4.1934.

kullanması, silah taşıma yasağı ve denetiminin genişletilmesini gerektirdi ve yeni polis kanununa bu silahların da yasaklanmasına ilişkin madde konuldu.⁹⁷ Konu, 23 Ağustos ayı sonlarında yine gündeme geldi. Polisten izin almadan silah taşımak ve dükkanlarda satmak yasak edildiği halde, bazı kişilerin kama ve tabancalarla halka açık mekanlarda dolaştıkları ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün bunun önüne geçmek üzere yeniden sıkı denetimlere giriştiği basına yansdı. Haberde, bundan sonra polis memurlarının kendi bölgelerinde “kahve, gazino ve meyhane gibi toplantı yerlerinde silah aramaları” yapacakları duyuruldu.⁹⁸

1934 yılının sonlarına doğru ise silah sahibi olmayı zorlaştıracı bir kanun teklifi ortaya atıldı. Teklifin gerekçesi, ülkede “işlenen suçların hemen hepsinin yanlarında silah taşıyan sabıkalılar tarafından ... [işlendiği] ve bunların silahları toplandığı halde”, bunların yeniden silah edinmelerine yaslanmıştır. Sadece, 1934 yılında, 13188 “harp silahı”, 7070 “adi silah” ve 5000 “yaralayıcı silah” toplanmıştı. Teklife göre, artık ruhsatsız silah taşımak ve satmak yasaklanacaktı.⁹⁹

Silah toplamaya yönelik bu tür yasa teklifleri görüşülürken, silah aramaları hız kesmedi. Aynı yılın sonlarında süren denetimlerde polis memurları kendi sorumluluk bölgelerinde silah aramalarını başlattı, en küçük mahalle kahvehanelerine bile baskınlar yaptı, “kuşkulandığı” müdavimlerin üzerlerini aradı, bu aramalarda “bıçak, tabanca, kama” gibi taşınması yasak olan silahlar buldu.¹⁰⁰ Tahtakale ve başka semtlerdeki bazı kahvehanelerin dolaplarında ve raf üstlerinde kama ve bıçaklar ele geçirildi.¹⁰¹

22 Aralık 1934 tarihinde silah sahibi olmayı zorlaştıracı yasa teklifi kabul edildi. 2637 sayılı “taşınması yasak olmayan silahların alım satımı hakkında kanun” başlığını taşıyan yasaya ilişkin yönetmelik ise 2 yıl sonrasına sarktı. 28 Ocak 1936 tarih ve 3/8932 numaralı, ‘taşınması yasak olmayan silahların alımı, satımı hakkında nizamname’, yasak olmayan silahların alınması, satılması, taşınması ve elden ele geçmesini izne bağlı kılmaktaydı. Bu konudaki izin, ilçelerde kaymakamların, illerde valilerin onay ve imzası ile emniyet müdür veya amirlikleri tarafından yazılı olarak verilecekti. Polis teşkilatı bulunmayan yerlerde bu görevi jandarma komutanlıkları yapacaktı.¹⁰²

1934 yılındaki yasa ve 1936 yılında kabul edilen bu düzenlemeyle silah alım-satım işlemleri zorlaştırılmıştı. Silah satın alacak kimse, başvurusunu ilçede kaymakama, ilde valiye yapabiliirdi. Kaymakamlık veya valilik, silah satın almak isteyeninin durumu hakkında yöredeki adliyenin ve zabıtasının vereceği rapor üzerine

⁹⁷ *Akşam*, 19.8.1934.

⁹⁸ *Akşam*, 23.8.1934.

⁹⁹ *Ankara Haftası*, 8.11.1934.

¹⁰⁰ *Akşam*, 9.12.1934.

¹⁰¹ *Akşam*, 12.12.1934.

¹⁰² Alyot, *Türkiye’de...*, s. 1041.

bu kişiye silah satılıp satılmayacağını karara bağlayacaktı. Süreci başarıyla geçen kişiye silah satın alabileceğine dair özel bir izin kağıdı verilecekti. Av tüfeği ve cephanesi satın almak isteyen alıcının ise bir av tezkeresi edinmesi gerekiyordu. Yasa ve yönetmelikte silah satın alanlar yanında silah ve cephane satıcılarının uyması gereken kurallar da ayrıntılarıyla belirlenmişti.¹⁰³

1942'ye gelindiğinde silah toplamaya dair yeni kararlar alınmaya devam ediyordu. O ana kadar olan girişimler hep taşınması yasak olan silahlar ekseninde sürdürülüyordu. Ancak 1942'de Devlet Şurası Birinci Dairesi'nin verdiği bir karar, idarenin taşınması yasak olmayan silahlar konusunda da tasarruf hakkı olduğunu vurguladı. "Hangi yaştakilere silah taşıma müsaadesi verilebileceği" konusunda toplanan Şura'da alınan karara göre, taşınması yasak olmayan silahların alım satımını düzenleyen mevzuatın, yaş şartına ilişkin herhangi bir kısıtlayıcı hüküm getirmediği; ancak bu durumun idarenin "takdir" yetkisinin "mutlak" olduğu anlamına gelmeyeceği; "emniyet ve inzibat gayesinin" temini amacıyla "yaşları ve bünyeleri", "aklı melekeleri" olgunlaşmış "reşit" insanlara silah taşıma izni verilebileceği belirtildi. Medeni yasada rüşt için belirlenen yaşı 18 olarak belirlenmesi nedeniyle, Şura da, bu yaşı silah taşıma için gerekli sınır olarak belirledi.¹⁰⁴

Sonuç

Bu yazıda, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki silah toplama girişimleri eşkıyalık, kabadayılık, külhanbeylik ile silahların toplanıldığı yerleşim yerleri ve mekanlar bağlamında incelendi. Buna göre devletin silah toplama girişimlerinin belirli dönemlerde arttığı görülmektedir. Olağanüstü bir dönem olarak Şeyh Sait İsyanı, yeni devletin kendisini pekiştirdiği 1930'lar bu açıdan önemlidir. 1930'larda silah toplamaya yönelik girişimler, 1932 yılında bu konuda yayınlanan genelge sonrasında artmıştır. 1932'nin bir başka anlamının yeni rejimin kendi polis örgütlenmesine ilişkin ilk yasası olan "Polis Teşkilatı Kanunu" çıkarılması olduğu hatırlandığında¹⁰⁵ bu artışın sadece tesadüfilikle açıklanamayacağı ortaya çıkar. 1932 yılındaki bu kanunla en küçük kentlerde bile en az on polis memurunun bulunması zorunlu hale getirilmişti.

Siyasal iktidar halk üzerindeki kendi otoritesini kurma ve genişletme yollarından birisi olarak halktan silah toplamaya önem vermiş; silah toplama yoluyla

¹⁰³ *A.g.e.*, s. 1040-1.

¹⁰⁴ BCA, 030.10.0/89.540..4, 26/3/1942.

“eşkıya, “kabadayı” olarak adlandırılan ve siyasal iktidarın halk üzerinde kurmak istediği denetimi engelleyen aracı unsurlar üzerindeki otoritesini kurmak istemişti. Bu unsurların elimine edilmesi ise siyasal iktidarın halkı yönetebilmesini kolaylaştıracak, toplumsal denetimdeki “kolektif sorumluluk” sisteminin doğrudan siyasal iktidarın yönetebilme sahasına girmesine katkıda bulunacaktı.

Silah toplamak bu bakımlardan önemli olunca, silahların bulunduğu yerleşim yerleri ve mekanları öne çıkmıştı. Yerleşim yerleri açısından köylere dek genişletilen silah toplama mücadelesi, mekanlar bağlamında değerlendirildiğinde kahvehaneleri, siyasal iktidarın bu konuda denetim kurmak istediği başlıca yerler haline getiriyordu. Kahvehanelerin erkeklerin bir araya geldikleri başlıca mekan olma özelliklerini cumhuriyetin ilk yıllarında dahi kaybetmedikleri dikkate alındığında¹⁰⁶, erkek kimliğinin kabadayılık ve külhanbeylikle karıştığı “kavgaların”, o kimlikle eşleştirilen “silahların” ve sonuçta kahvehanelerde silah toplamak üzere yapılan “baskınların” fazla olması anlaşılabilir durumdur. Kahvehaneler, kabadayılığın ve külhanbeyliğin güç gösterisinin alanıydılar.

---

¹⁰⁵ Alyot, *Türkiye’de...*, s. 63.

¹⁰⁶ Serdar Öztürk, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Asri Kahvehaneler”, *Toplumsal Tarih*, sayı 126, 2004, s. 84-9.; Serdar Öztürk, *Cumhuriyet Türkiyesinde Kahvehane ve İktidar*, Kırmızı, 2006.

Abstract

One of the ways of the political power that set up and diffuse its power on ruled is to collect weapons. The mediators like bandits and toughs who hamper political power's authority on ruled are of importance at this point. If political power would like to set up, diffuse and strenghten its power on ruled, then it should make a control on these agents and collect weapons in their hands. This article studies the state attempts to collect weapons from the agents, who are called "rowdies, toughs, and bandits" in literature, press and regulations.

Key words: bandit, rowdy, collecting weapon, coffeehouse, political power.